

Een Spaans bijenavontuur

E. Meijberg, Odoornerveen

Wij komen al een aantal jaren in Spanje. Wij wonen dan in het huis van een goede vriend van mij. Dat huis is gelegen bij het plaatsje La Nucia, ongeveer 10 km ten noorden van Benidorm.

Vaak komen wij daar in februari en dan is het meestal mooi weer. Om 'ons huis' is een mooie tuin, met palmen, uitbundig bloeiende amandelbomen en andere bloeiende planten. Alhoewel we in de omgeving nog nooit bijenstanden hebben ontdekt, is het altijd een lust om naar de bloembezoekende bijen te kijken. Vaak be kroop me dan een enigszins weemoedig gevoel als ik aan mijn bijen dacht, die in het winterse Nederland in de tros zaten en maar moesten zien of ze het er levend van af zouden brengen. Vaak be kroop me de gedachte hoe fijn het zou zijn als mijn bijtjes daar onder de palmen in Spanje zouden staan. Die gedachte kwam steeds vaker bij me op en liet me niet meer los. Toen ik dan ook de Belgische overbuurman Cor in de eerste helft van januari belde en deze mij vertelde, dat op dat moment de amandelen reeds bloeiden vanwege het langdurige mooie weer dat ze daar hadden, stond ineens m'n besluit vast! Ik ga daar naar toe met de bijen en wel op zo kort mogelijke termijn. Ik had echter geen idee hoe deze reis af zou lopen. Het was toen half januari, koud en ruw weer. De bijen waren er al een hele tijd niet meer uit geweest. Zouden ze de reis wel overleven? Ik herinnerde me, dat in het Groentje eens een artikel had gestaan, dat ook in de winter zonder schade aan de volken kon worden gereisd.

De afstand is ongeveer 2200 km en zonder aanhanger doen we er ongeveer 24 uur over, om beurten rijdend en slapend. Met een kar met bijen zouden we er zeker langer over doen, ik schatte ongeveer 30 uur. Ik maakte me wat zorgen over de temperatuur in Zuid-Frankrijk. Zou het overdag niet te warm zijn om te reizen? Ik besloot een dag te rusten in Chateaurnaud, een klein stadje ongeveer 10 km ten zuidwesten van Avignon. Daar heb ik kennissen, waarvan er één tuinder is en voldoende ruimte heeft om de bijen een dag te laten vliegen. De volgende hobbels die ik moest nemen, waren de begeleidende papieren. Ik belde eerst de Spaanse Landbouwraad. Deze stelde, dat Spanje in de EG zit en dat daar dus

precies dezelfde regels gelden als hier. Ik moest me dus maar bij de Nederlandse autoriteiten melden. Daarna belde ik de heer Van Schuppen van de Veterinaire Dienst. Deze legde me uit, dat er wel sinds 1 januari open grenzen zijn, maar dat dit Europese besluit nog niet in de diverse landen in de nationale wetgeving is opgenomen, waardoor er een onduidelijke situatie is ontstaan; hij verwees me naar de RVV in Assen. Daar wisten ze het ook niet, maar zij zouden mij 's middags terugbellen. Dat was op woensdag 19 januari en ik had gepland om donderdags te vertrekken. Maar ik bleef moed houden. 's Middags

Nederlandse bijenvolken op de Spaanse citrusdracht.

kreeg ik bericht, dat men een reisdocument in het Engels had, maar dat men een aantal Spaanse vertalingen van bijenziekten in het document zou opnemen. Men kon mij echter niet garanderen dat dit formulier overal geaccepteerd zou worden. De volgende ochtend kwam een veterinaire van de betrokken dienst met het bewuste formulier. Gelukkig kent hij mij en mijn wijze van bijenhouden en ziektebestrijden goed. Na nog enige gegevens, o.a. de kastnummers, op het formulier te hebben vermeld, kon ik de voorrijkosten en de tijdbesteding betalen en was dus klaar voor de reis. Op 20 januari om 23.00 uur waren we bepak en bezakt. Op het karretje stonden acht bijenvolken op twee Spaarkastbroedkamers en twintig Simplexramen en bovendien zestien honingkamers, acht koninginneroosters, acht reisramen: en nog dertig reserveramen. In de auto de bijensluier, enig gereedschap en alle materialen om raampjes schoon te maken, te bedraden en van kunstraat te voorzien. We vertrokken, zonder enig idee te hebben hoe het

allemaal zou aflopen. 's Nachts in de Ardennen vloot het flink, het was glad en we kwamen de ene na de andere strooiwagen tegen. In de vroege ochtend waren we in Luxemburg, tanken en weer verder. Tussen Metz en Nancy werd het licht. Het was redelijk weer voor de tijd van het jaar. Aan de lading bijen vernamen we niets verontrustends. Voor Lyon en daarna waren grote stukken overstroomd door de overvloedige regenval en de ijsschotsen hingen in de takken van struiken en bomen. Om ongeveer 17.00 uur kwamen we aan in ons eerste reisdoel: Chateaubaud. Op mijn vraag aan onze gastheer, de tuinder, wat we ons van de temperaturen moesten voorstellen, bleek mijn zorg voor hoge temperaturen voorbarig te zijn geweest. Het zou die nacht ongeveer vijf graden vriezen en overdag zou het 10 à 12 graden worden.

68 We besloten de bijen op de kar te laten en deze op de meest schaduwrijke plaats bij het huis te parkeren.

's Morgens was alles wit, het had flink gevoren. Maar intussen waren er reeds afspraken gemaakt bij andere vrienden om te dineren. Aangezien het diner 'heilig' is in Zuid-Frankrijk kon daar niet aan getornd worden.

's Middags in het stadje was het prachtig weer. Na het diner gingen we lekker in ons overhemd in de zon zitten en er vlogen bijen! Ik schatte dat het ongeveer 15 graden was en maakte me toenemend zorgen over mogelijk warmlopen van mijn bijen. Om 16.00 uur waren we daar. We hoorden een rustig zoemen, niets alarmerends. Er was in ieder geval nog leven. Gauw de kar achter de auto en op weg naar het einddoel. Op zondag 23 januari om ongeveer 05.00 uur stonden we voor de deur van 'ons huis'. Alles was donker, iedereen sliep. We hadden geen pottenkijkers en dat vonden we goed. Om zeven uur stond alles op z'n plaats, waren de bedden opgemaakt en konden we gaan slapen. Aan niets was te merken, dat er een vrachtrek bijen was aangekomen. Ik vergat nog te melden, dat bij geen enkele grensovergang de autoriteiten ook maar de geringste aandacht voor ons hadden. We hebben de papieren nergens nodig gehad. Tegen de middag stonden we op en onze eerste gang was naar de tuin. Het was prachtig weer, in de lucht woedde, aan het geluid te horen, een complete bijenoorlog. Het klonk alsof er wel tien zwermen tegelijk in de lucht waren. Complete reinigingsvlucht, met alle gevolgen van dien. Ik was dankbaar, dat de naaste burens niet buiten waren. De bijen kwamen ook volop met stuifmeel binnen. de volgende dagen genoten we van de bijenvlucht; deze begon omstreeks 09.00 uur, rond de middag was het uit de wind en in de zon boven de 30°C en om ongeveer 16.00 uur begon de vlucht weer te luwen. Op 28 januari keek ik de volken na. Er waren

zeven Buckfastvolken, waarvan één Weaverkoningin van 1990 en zes van de teeltgroep Ameland. Ook was er één bastaard. Ik was zeer nieuwsgierig, want ik had geen idee hoe groot de volken zouden zijn. Resultaat: het kleinste volk had zeven ramen bezet en het grootste, de bastaard, twaalf. Alle volken hadden volop eitjes en larven, maar drie volken (de bastaard, de Weaver en een Amelander) hadden reeds gesloten broed. Deze hebben dus voor het vertrek reeds een broednestje gehad, ondanks het slechte najaar en de slechte winter. Ik haalde uit alle kasten drie à vier volle ramen wintervoer en plaatste kunstraat terug. Ik legde de koninginneroosters en ieder volk kreeg boven het rooster twee honingkamers met overwegend kunstraat. Ik had er natuurlijk geen idee van hoe dat allemaal uit zou pakken. Op 29 januari vertrokken we weer naar Nederland; donderdag 17 februari na schooltijd vertrok ik weer naar Spanje. Mijn gedachten waren steeds bij de bijen in Spanje geweest en ik zag al blanke honingkamerraten vol honing. In Nederland was het nog niet anders dan slecht weer geweest en de negen achtergebleven volken stonden er maar triest bij. Op vrijdag 18 februari om ongeveer 22.00 uur kwamen we aan, en mijn eerste gang was met de zaklantaarn naar de bijen. Van achter even lichten, en een zekere vorm van teleurstelling maakte zich van mij meester. Ik was kennelijk te optimistisch geweest! Op 23 februari keek ik de volken na. Resultaat: het grootste volk had zestien ramen bezet, het kleinste tien. De bastaard had het grootste aantal ramen met broed, n.l. negen bij een bezetting van veertien ramen. Alle volken hadden de kunstraat, die ik in de broedkamers had gehangen keurig uitgebouwd en in alle volken was gesloten en uitlopend darrebroed aanwezig. In drie volken, waaronder de bastaard, waren speeldopjes aanwezig. Bij geen van de volken waren de bijen door het rooster gegaan, wel was het broednest behoorlijk verhonigd en waren volle ramen met stuifmeel aanwezig. Ik haalde weer van alle volken drie à vier ramen met honing, wintervoer en stuifmeel af en hing er kunstraat voor terug. De amandelbomen waren praktisch uitgebloeid, maar de sinaasappelbloesem stonden op openspringen. Er zijn daar behoorlijk wat citrusboomgaarden in de buurt. Op 27 februari waren we weer thuis, de kinderen moesten weer naar school. Nederland was nog net zo triest als voor we weggingen. Het zag er voor de achtergebleven bijen niet best uit. Dinsdag 5 april, vertrokken we weer naar Spanje om de bijen op te halen. In Nederland hadden we geen dag behoorlijk weer gehad.

Op 6 april 's avonds waren we weer op de plaats

van bestemming. Mijn eerste gang, u raadt het al, was naar de bijen in de tuin. Lichten aan de achterkant lukte niet. Ze waren niet van de plank te krijgen. Aan de voorkant ontdekte ik in het licht van de zaklantaarn behoorlijke baardvorming. Ik ging met een opgewonden gevoel slapen. De volgende morgen was de vlucht al vroeg op gang. De bijen vlogen weer als gekken, het begint eentonig te worden. Meest licht stuifmeel, ik vermoedde dat het van de citrus was. Twee kasten waren behoorlijk lichter dan de andere, waaronder de bastaard. Ik vermoedde, dat daar iets mis mee zou zijn. Die dag gingen we lekker uitrusten en van de zon genieten. Ik had echter buiten de waard gerekend. Om $\pm$ 13.00 uur trof een bekend geluid mijn oor. Ik zei tegen mijn broer: 'Ik denk, dat er een zwerm afkomt.' En, ja hoor, nr. 11 zwermd. Hij ging voor het huis aan een amandelboom hangen en werd in een kartonnen doos geschept. Ik vermoedde en later bleek dat juist te zijn, dat het een zingende voorzwerm was. Alle koninginnen waren geknipt. 's Avonds de doppen gebroken en de eerste jonge moeren van 1994 liepen over m'n handen. De zwerm werd terug in de kast geslagen. Dit alles gebeurde op 8 april. Op 9 april heb ik de volken nagezien. Resultaat: een volk (de bastaard) was kaalgezwermd en had geen honing boven het rooster. Er waren nog acht ramen bijen over, waarvan ik de doppen gebroken heb. Later in Nederland was er een jonge moeder aan de leg en is het volk voor bestuiving van paprika's ingezet. Van een ander volk was blijkbaar een zingende voorzwerm vertrokken. Doppen gebroken en ook van dit volk (Buckfast) was later in Nederland een jonge moeder aan de leg, maar zo steeklustig, dat het volk nauwelijks te behandelen was. Waarschijnlijk waren er Spaanse ridders in het spel geweest. Ook dit volk had nauwelijks honing boven het rooster. De andere zes (twee broedkamers en twee honingkamers) zaten van onder tot boven vol met bijen, het broednest totaal verhoningd en gevuld met veel stuifmeel. De honingkamers beide uitgebouwd en vol honing, van één volk (nr. 31) nog niet geheel verzegeld. Alle volken zaten vol moerdoppen in verschillende stadia van ontwikkeling. De moeren waren alle nog aanwezig, dus alle doppen gebroken. Kortom een weelde van honing, stuifmeel en broed, maar ook een compleet gebrek aan ruimte. Ik had geen reservemateriaal meegenomen en was dus blij, dat ik van de twee eerdergenoemde volken de honingkamers kon afnemen en op andere volken kon zetten. De bijen vlogen als gekken en ook die vier bakken werden binnen de korste keren volgesleept. Inmiddels waren we er achtergekomen welke Spaanse veterinaire

bevoegd was om een gezondheidsverklaring en een transportvergunning af te geven voor de terugreis van de volken. Zij hield kantoor ongeveer 15 km ten noorden van Benidorm. Afsproken was dat ze onze stand eerst zou komen bezoeken. Zij arriveerde voor Spaanse begrippen redelijk op tijd en keek met verbazing hoe ik, onbeschermd de dekplanken openmaakte en haar volle ramen met honing liet zien. Op haar vraag vertelde ik haar, dat er op dat moment zo'n 20 à 30 kg oogstbare honing per volk in zat. Zij antwoordde, dat Spaanse imkers met hun zware kasten door de bergen zeulden en dan op een jaaropbrengst van gemiddeld 15 kg per volk per jaar konden rekenen. Ook dat de Spaanse bijen zeer steeklustig zijn. In ieder geval, bijen die in zo'n korte tijd zoveel honing verzamelden moesten wel gezond zijn. Zij had wel onderzocht of er in de wijde omgeving bijenziekten voorkwamen. Zij zou de papieren vast klaarmaken en de volgende ochtend om 09.00 uur zouden we deze van haar kantoor kunnen halen. Om goed tien uur was ze present en moest nog aan het invullen beginnen. In rap Spaans legde ze aan Cor uit welke problemen haar hadden opgehouden, maar we zouden nu gauw klaar zijn! Om $\pm$ 11.00 uur was het zo ver. Ik had inmiddels een inschatting gemaakt, dat dit zeer veel peseta's zou gaan kosten! Maar dat viel erg mee. Voor 1586 peseta's (ongeveer f30,-) was ik klaar, te betalen bij een bepaalde bank, want ze mocht zelf geen geld aannemen. Telefoontjes naar Zuid-Frankrijk hadden inmiddels duidelijk gemaakt, dat beide bekende families niet aanwezig waren, dus moest de terugreis in één keer worden afgelegd. Ik maakte me er zorgen over om met deze zware volken overdag door Zuid-Frankrijk te rijden, want de temperatuur was inmiddels wel gestegen. Ik legde de reisramen klaar en op donderdag 14 april om 22.00 uur konden we de volken dichtmaken. We deden dat met kletsnat gemaakt schuimplastic, hetgeen mij erg goed bevalt. Om middernacht konden we vertrekken en om 08.00 uur stonden we bij de grenspost in de Pyreneeën. Enkele wagens vóór ons werden op papieren gecontroleerd, maar wij konden zo doorrijden. Een paar bakken waren door het stevig vastbinden wat verschoven, maar we besloten door te rijden, aangezien slechts enkele bijen opvlogen. In Zuid-Frankrijk was het mooi zonnig weer, maar wanneer we stopten om te tanken hoorden we niets alarmerends. Zonder verdere moeilijkheden, op een leuke band van het karretje na 's nachts om 03.00 uur bij Eindhoven, kwamen we zaterdagochtend 16 april om 06.00 uur thuis en om 08.00 uur stonden de bijen weer op de thuisstand. Bij het openen van de kasten kwam er

Opbrengsten van zes volken in kg

Oogst	11,0	13,0	18,0	24,0	30,0	31,0
Spanje	31,5	21,9	36,6	36,1	24,9	21,8
Voorjaar	7,0	9,0	10,5	12,3	10,7	17,7
Zomer	27,3	9,0	9,5	9,8	8,0	12,3
Totaal	65,8	39,9	56,6	58,2	43,6	51,8

Nr. 11 in Spanje gezwermd, later koningin gewisseld
 Nr. 13 in Nederland bezwermd, koningin gewisseld
 Nr. 24 (Weaver) stille moerwisseling
 Nr. 18, 30 en 31 hebben hun oude koningin nog

70

geen bij naar buiten, het was koud en guur weer. Er lagen slechts enkele dode bijen in het karretje vanwege lekkende kasten. Later bleek, dat er een complete broedstop was opgetreden. De honingkamers haalde ik met behulp van een uitlaatbord van de volken en ik gaf ze een lege honingkamer terug. Daarmee werd enige tijd later naar het fruit gereisd en de zes volken, die niet gezwermd hadden haalden daar in de paar vliegdagen, die er tijdens die periode waren, nog een bak honing, terwijl de bijen die in Nederland achtergebleven waren moeite hadden om in leven te blijven.

Bij deze opbrengsten is geen rekening gehouden met het wegnemen van ± 15 kg voer/honing/stuifmeel per volk in Spanje. In de herfst zijn ze met gemiddeld 5 kg suiker per volk opgevoerd.

Wat kunnen we uit dit verhaal leren?

- Je kunt in de winter zonder problemen een verre reis met de bijen maken.
- Aangezien je met zware volken terugreist, kan dat problemen geven, omdat dan overdag mogelijk de temperatuur hoger is.
- Met een klein transportmiddel is het een probleem om voldoende materiaal mee te nemen, aangezien het ook allemaal mee terug moet.
- Je moet in een gebied staan met opeenvolgende drachten. De eerste dracht is nodig om de volken op sterkte te krijgen.
- Als je niet in de buurt bent, kun je niet regelmatig naar behoefte ruimte geven. Tijdens de eerste ontwikkeling van het broednest brengen de bijen veel honing en stuifmeel rond het broednest, onder het rooster. Later leidt dit al snel tot ruimtegebrek. Dit moet tijdig worden gecorrigeerd ($\pm$ vier weken na plaatsing).
- In het bovenstaande geval waren de bijen eind februari gereed voor de hoofddracht, citrus. Twee honingkamers bleek absoluut onvoldoende te zijn. Toen ik half april vertrok was alles verhoningd, was er gebrek aan ruimte en de citrus zou nog zeker twee à drie weken bloeien. Analyserend denk ik, dat er minstens drie honingkamers op moeten staan en

dat je eind maart er heen moet om te slingeren; slinger en honing kunnen dan weer mee terug. Ik weet nog niet wat dit voor transportpapieren vereist.

- Eind april, begin mei kunnen de volken dan terug en zijn weer zwaar. Met klein transport moet er dan aan de Franse kant van de Pyreneeën overdag worden gerust en de bijenkasten geopend worden. Met groot transport moet je denken aan een koelwagen.
- In Nederland kunnen ze 'op volle oorlogssterkte' naar het fruit of andere voorjaarsdracht.
- Bovenstaande is alleen mogelijk met goede zwermtrage koninginnen.
- Tussen Benidorm en Castello de la Plana ligt meer dan 200 km citrusboomgaard langs de snelweg, met Valencia als middelpunt van het gebied. Ik weet (nog) niet of in dat hele gebied klimaat en afwisseling van dracht aan bovengenoemde criteria voldoen. Ik denk echter, dat een reis met een grotere eenheid (vrachtwagen) mogelijk moet zijn. Er moet dan echter van te voren door een groepje een redelijk professionele organisatie worden opgezet. Wanneer je alle nevenaspecten meetelt zou dit zelfs economisch aantrekkelijk kunnen zijn.
- De gewonnen honing was van bijzonder goede kwaliteit (vastestofgehalte 83 á 84 %) en langzaam kristalliserend. Na roeren wordt een prachtige honingpasta verkregen. De smaak wordt door praktisch iedereen bijzonder lekker gevonden. Analyse van de honing door de heer Kerkvliet leverde het volgende resultaat op: aantal stuifmeelkorrels per 10 gram: 5755; honingdauwelementen per 10 gram: 340; stuifmeel in % citrus 16, cistus 12*, wilg 11, onbekend/vervormd 12, ranonkelfamilie 11, paardekastanje 5, spirea 5, campanula 5, eik 7, vergeetmenietje, paardebloem, zonneroosje, composieten, prunus of amandelen, echte acacia.

*) levert geen nectar; indien percentage niet vermeld 3 % of minder. Het lijkt er op, dat een groot deel van de honing van citrus afkomstig is. Ook de pH en de elektrische geleiding zijn hiermee in overeenstemming.